This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

५८४

Acc-No: ~~70 61~~ M1344.

Title:- कालज्ञान.

पत्र:- 23-

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M1344
Dist Nagpur

1

Checked 2012

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्री गणेशाय नमः ॥ कालज्ञानं कल्का युक्तं शंभुना

तत्र भाषितं ॥ मत्स्ये षड्विंरस्य गीकं ज्ञायते राशि

णां मतिं ॥ वत्सरं रजतिरूं तानि कालः संहरत प्र

जाः ॥ कालः सुत्येषु जाग र्त्ति कालो हि दुर

तिक्रमः ॥२॥ कालेन च देवानश्य ॥१॥

ति काले च सुर पन्नगाः ॥ नरे

न्द्राः सर्वे जातश्च सर्वकाले

विनश्यति ॥३॥ विरंचि दिन मध्य तु पतंती ब्राह्मचतुर्दश ॥

अब्दस्य शतमाने षु सोऽपि काले विनश्यति ॥४॥ मानव

शतवर्षा स्तु पुरा देवेन भाषितं ॥ विकर्मणः प्रभावेन शी

घ्रं काले विनश्यति ॥५॥ वर्षा शीतं तत्वा रहं प्रश्न षम

ध्य मं दिनं ॥ अपराह्नं तस्य रूपणकः कालेन कथ्यते ॥६॥

फलंति तरवः काले काले धान्यं च जायते ॥ कालेन पुष्यते नारी

सर्वकाले पि दृश्यते ॥७॥ क्रोध लोभ प्रसंगेन कालं ति देहिनां ॥

ज्ञानयोग सदाभ्यासैः कालो रक्षति सर्वदा ॥८॥ काले अज्ञान

(२)

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(७)

पाणिनीय

७४२

अष्टाध्यायी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तोयं च काळे बीजं च वापयेत् ॥ काळे कर्मसमु
द्दिष्टं विपरीतेन्च विघ्नकृत् ॥ ८ ॥ काळाग्निर्जी
ठरे ज्ञातस्तस्य वाह्यो चतुर्विधा ॥ आहार [illegible]
[redacted] उत्कं निद्रां कामं च वै चतुर्थकं ॥ १० ॥ अ
न्नहीनो देहधातून् आपहीनश्च शोणितं ॥ का
महीनो देहे चक्षुर निद्रा रोगकारिणी ॥ ११ ॥ ॥ २ ॥
षट्चक्रं षोडशाधारं विलयक्षेम पंचकं ॥ स्वरे
न ज्ञोन जानाति कथं वेद्यः सरच्यते ॥ १२ ॥

एकस्तंभं नवद्वारं त्रिस्थूण्यं पंचदैवतं ॥ पंचेंद्रियकुटं देह
युयवसाजवे प्राणः पंचतत्वानि धारये तु ॥ १४ ॥ व
र्णहीनं यदात्मानं पश्यत्यात्मा कथं च न ॥ नासो जीवति
लोके स्मिन्काळेनैवावलोकितः ॥ १५ ॥ प्रकृतिस्था
यदा जीवा विकृतिं च गच्छति ॥ स च वै काळदृष्टोस्ति
कळातेजो विवर्जितः ॥ १६ ॥ मवनं एव स्थिर
कुर्यान्मनसा मारुतस्थिर ॥ मारुतेन स्थिरं तेजः
काळे तेजोन दृश्यते ॥ अंगकंपो भवेद्यस्य नाभा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तायं च कालेवीजं च वापयेत् ॥ कालेकर्मसमु
द्दिष्टं विपरीतेन्च विग्र[illegible]कृत् ॥ ९ ॥ कालाग्निर्जी
ठरे ज्ञातस्तस्य वाछा चतुर्विधा ॥ आहार[illegible]
[redacted] उदकं निद्रां कामं चैव चतुर्थकं ॥ १० ॥ अ
न्नहीनो दहेद्धातून् आपहीनश्च शोणितं ॥ का
महीनो दहेच्चक्षुर निद्रारोगकारिणी ॥ ११ ॥ ॥ २ ॥
षट्चक्रं षोडशाधारं विलयक्षेम पंचकं ॥ स्वरे
न ज्ञेन जानाति कथ्यं वेद्यः सरच्यते ॥ १२ ॥

एकस्तंभं नवद्वारं त्रि[illegible]स्थं पंचदैवतं ॥ पंचेंद्रियकूटं[illegible]
पुयत्रस्मान्नवै प्राणः पंचतत्वानि धारयेत् ॥ १४ ॥ व
र्णहीनं यदात्मानं पश्यत्या मा कथं चन ॥ नासौ जीवति
लोकेस्मिन्कालेनैवावलोकितः ॥ १५ ॥ प्रकृतिस्था
यदा जीवा विकृतिं चैव गच्छति ॥ स चैव कालदृष्टोस्ति
कष्टाते जो विवर्जितः ॥ १६ ॥ मनन एव स्थिर
कुर्यान्मनसामारुतस्थिरः ॥ मारुतेन स्थिरतेजः
कालेतेजो न दृश्यते ॥ अंगकंपो नवैद्यस्यनाभा

5

[illegible]

[illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नंयदिपस्यति॥ आयर्ह्दवमध्यस्थं सचकाका
वलोकितः कायानगरमध्येच तोकिमूयंस्रेव
यदि नरेद्रा गछते तेनपुरं वद्गेर संन्नेवेतृ॥१५॥
कायानगर मध्यचं मारु तौर श्च पाके
कः॥ प्रवेशोदशान्नि: प्राको घाव शं मुक
निर्गमः॥ ॥एक विंशा सहस्र णीशा

तानिषद्व तथैव च॥ निशाहे चलम्न तिप्राणः
स चकाके विनस्यति॥ संपर्णोवहते सर्पमं
सामर्थ्ये वन दृश्यते॥ पक्षे न जायते मृत्युः कालस्तो
नेन जोषितं॥२४॥ मासेनषद् मीसे सूपक्षो णातु दि
मासिकं॥ पंचराजे ण मासेके म योरेव दिल
क्षणं॥ उदयः सूर्यमार्गेण चंद्रेणास्तमनं यदि
ददाति गुणसंघातं विघ्नं तु विपरितके॥ ॥नु

7

[illegible]

[illegible]

२।।

[illegible]

[illegible]

२०।।

९ [illegible]

१५ [illegible]

[illegible]

७९

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कृपक्षे नद्वामाकृक्ष पक्षेवद ... क्षिप्पा॥
न्योस्त्रिदिनान्याडुहे उयते चं ... द स्
यो॥ पंचरूतात्मकंदीपंशशिस्नेहे नं ... सिंचितं॥
रक्षितं सूर्य वातेन तेन सीवः स्थिरो भवेत्॥४॥ आस
दीपः शिखातेजःवायुस्नेह कल्ळामता॥ काळः क
ज्जळंसंज्ञारोवर्ती रेखा रे रखतनुर्मता॥ मारुतं ॥५॥
रुधायवातुस्यौविध्यातियःसुधीः॥ कर्मयो

७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गस्यदाभ्यासैः स्वेच्छया मतं ज्ञा ... ङ्गी ॥ गग
नास्युवते चंद्रः कायापद्मा निसिं ... चयतु ॥
अभ्यासात् जीवते जीवः सूर्यकालो पिवेद्यो ... ते ॥ यत्र
दक्षिणवामे च मध्यमार्गे प्रवर्तते ॥ मनो निद्रां न गच्छे
ते यत्र रहमानः स उच्यते ॥३॥ तीर्थे स्नाने गुरो देव तपध्या
तपस्सु च ॥ मनसा क्रियते पंचरहमनः स उच्यते ॥३॥
तीर्थे स्नाने गुरौ देव रौ दैवे तपे ध्याने तपस्सु च ॥

तुदशनात् ॥ भेदाभेद विभेदेन कालज्ञाने सदा ध्रुवं ॥१॥ यस्य हि
तस्य मैवेश्मे ष्मा स्फुटवक्ता च पित्तलः ॥२॥ जराभ्यां हीनतो वातः
स्वरस्तस्यैव लक्षणं ॥२॥ गतिः स्यात् त्वरिता पित्ते वाते चैव तु मं
दता ॥ स्थिरगामि भवेश्मे ष्मागते रेतश्च लक्षणं ॥३॥ पि
त्तचेष्टितं ॥ पीत्तरोगी भवेदुष्णो वातरोगी च शीतलः ॥३॥ दृत
श्च भवेश्मे ष्मादेहे तस्यैव लक्षणं ॥३॥ आदौ चज्जायते रोगः
साध्यासाध्यस्तथैव च ॥ सकलो निःकलं चैव जीवितं मर
ध्रुवं ॥३॥ सकलं कालहीनं च निकलं कालं कलसंयुतं ॥
इंद्रियाणां विकारश्च जायते मृत्यु जीवितं ॥४॥ सौम्यदृष्टि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

10

चौगामध्येरोहम [illegible]
[illegible]
[illegible]

साक्षि [illegible] — श्रीहरवाघी

(२५।·)

[illegible] — [illegible]
॥। [illegible] — [illegible] ६२
[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible] ६२

१० [illegible]

१९१० — १२

११९२॥

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
१६= [illegible]
[illegible]
[illegible]
।= [illegible]

१६६

११९२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥४०॥

मा तु ॥ मध्ये छिद्रगतं भवेद्दशदिनं ६५ मा
कुलितं दि संविज्ञानतु भाषितं जिन
मातादा पुः प्रमाणंसादा ॥६४॥ भरः पी
मघाप्राणी मूलं च हस्तवि
यतो ॥ गत ॥ भजिबाचार्द्दाङेया ॥७०॥
एतेन स्यच मृत्युतं ॥ जर
अहिकंठेभंगोजतलडाल

12

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुरवं च कुंकुमारुणं॥ ईदृशं लक्षणं यस्य
तस्य मृत्युर्न विद्यते॥५७॥ मूत्रं वै यस्य
स्यशारवं यां स्फुलिंगा वद्धि संनिभा ॥
प्रसूति षड्त्रिं मासै मानवो म्रियते
ध्रुवं॥५८॥ कुंडली पीड्यते यस्य नातिदृढ
नुबंधनात्॥ धाराविंदु समं चैव पतंति
च मूत्रितं॥५९॥ सत्याज्ज्ञायते मृत्युः

13

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चौ[illegible]

[illegible]

बा[illegible] — [illegible]ची

२७८

[illegible]

॥ [illegible] ॥०

चौ[illegible]

[illegible]

बाकी[illegible] — [illegible]ची

४ ॥०

[illegible]

॥।०

[illegible]

(१५)

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कव्हुनानेनमाषितं ॥श्रीप्रतापवि

निर्मुक्तोनिरुघमःक्रोधमावणी ॥ षड्

मीस्वेश्च स्वसोलीवावजेच्चु यमप्रासन ॥ व

॥७॥ पींत्रीनोनिकामश्च स्वात्क्रीनसथवेवन ॥६॥ ॥७॥

त्रितिमासैश्च यज्ञीवासगछे धमप्रास

नं ॥ अरक्तोवायुवणश्चवहु । निश्च

15

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धारयत्॥ अष्टनाडिअ निर्वीह्रं सोपिकालावलोकितः॥
अरुधतीध्रुवं चैव विष्ठोस्त्रीणि पद्मानि च॥ आयु
र्ह्रीनान पञ्चं तिचतुर्थ मात मंडलं॥५॥
अरुधती मवे
मुच्यते॥ भ्रू वो वि डादो धू वोना सा ग
कामा पदं मध्ये तारि ॥च॥
त मंडलं॥६॥ जिह्वा रू छा नेव
यस्य ख्यातं

16

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चौ… [illegible]

[illegible]

वाणिज्य [illegible]

[illegible]

चौ… [illegible]

[illegible]

वाणिज्य [illegible]

[illegible]

17

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ति ॥५०॥ चरणे शीतलौ यस्य शीर्ष्णं ना[illegible] मंडलं ॥
शिरस्तापो भवेद्यस्य तस्य मृत्युर्भविष्यति ॥५१॥
हुंकारः शीतलो यस्य फूंकारश्वा[illegible]भिन्न सन्निभः ॥ म
हादाघो भवेद्यस्य तस्य मृत्युर्भविष्यति ॥५२॥
अंगकंपोग
दौनज्ञाना
शीर्ष स्वेदौ
त्रिज्ञेगोव पीप्रावृत एव च ॥ ग.घ.स्वा
ति स ग छे घम श्वासन ॥५३॥
भवेद्यस्य मृत्युरेव वायुं च

कफश्च कंठमायाति दुर्लभं तस्य जीवितं ॥५४॥ रौद्रो
घोभवेद्यस्य दिवाशीतं च जायते ॥ कफपूरित कंठस्य
तस्य मृत्युर्भविष्यति ॥५५॥ दिन स्वरो गुदभ्रष्टः का
सश्वा समाकुलः ॥ हिक्कौ शोफ समायुक्तं
शिरो गी विनश्यति ॥५६॥ हृदयं च तथा नासा पा ॥७॥
दौ पाणी च शीतलौ ॥ शिरस्तापो भ
वेद्यस्य तस्य मृत्युर्भविष्य

(18)

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नश्यति ॥४॥ चैतन्यं सक[illegible]कं यस्य गं[illegible] घः स्वा
दः स्फुटं भवेन्नु ॥ कलापरिकंठस्य सज्ञीवेन्मात्र सं
शयः ॥५॥ त्रेषद्वेत्रिषडेवापिस्याप[illegible]यालिंगनेषुच
एषा प्रीतिर्भवेद्यस्य सज्जीवेन्मात्र संशयः ॥६॥
इति कालज्ञान वैद्यके जीवितलक्षणं ॥
विवरणसमुद्देशः ॥७॥
अनिलो याति पित्तस्य
पित्तं याति कफं ग्रहे ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

१८

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

५

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मन स्याद्धि यते पंच रह मानः सउच्यते
काया सुवन मध्ये च मनक
सुहर तेते नरह मानः सउ
णि बंध यित्वा मनश्चैकच
तेना भ्यासे नन्मो
ठं ॥३४॥ इति काळ
देशः ॥३॥ वातं पितं

र्मीनु कार ॥ मन
च्यते ॥३३॥ इंद्रिया
कारयेत् ॥
क्ष्यंस्च गिनार कडंफ
ज्ञावै द्यके काळ ज्ञानस
चक्के पंच ज्ञायते धा
॥५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

र्वैद्यैौदाघः स्वल्पतरः स्मन्न द्यस्य श्रोतावन्ना
तथैव च ॥ गद्दशांतोन्न वैद्यस्य सोपि साध्यो न ॥
संशयः ॥४॥ पाणिपादौन्न वैद्य देहे दाघः स्वल्पतरः
स्म तः जिह्वाकोमलं तं याति सरोगी न विनश्य
ति ॥५॥ स्वेदहीनो ज्वरो यस्य नासाश्वासः प्रवर्त
ते ॥ कंठोपि कफहीनः स्यात्स रोगी जीवति ध्रुवं ॥ ॥६॥
॥७॥ निद्रासौख्यं न वैद्यस्य शरीरं सौख्य
मं तथा ॥ इंद्रियाणि प्रसन्नानि सरोगी न वि

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M1344
Dist Nagpur

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=22.10.20 12:08
,TRANSFERRED=2020/10/22 at 12:12:09
,PAGES=23
,TYPE=STD
,NAME=S0004369
,Book Name=M-1344-KALJHAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection